

Gimnazija Šentvid

Ljubljana

SREDNJEVEŠKA MESTA

Seminarska naloga

Ljubljana , 14.december 2003

Kazalo

Uvod

Mesta v srednjem veku in življenje v tistem času nasploh me je že od nekdaj zanimalo, zato sem se odločila napisati seminarsko nalogo o srednjeveških mestih. Namenjena je vsem, ki bi radi poznali mesta iz srednjega veka bolj na podrobno, ali pa zgolj zaradi radovednosti. Veliko seminarske naloge je posvečeno tudi posamezniku iz tistih časov, ker je po mojem tudi najbolj zanimivo za branje, pa tudi za boljše razumevanje, kako so se z vsakdanjimi stvarmi ubadali že naši predniki in marsikaj, kot je na primer enakost, prostitucija ali moda, je že star

problem naše družbe. V seminarski nalogi je opisan tudi razvoj gospodarstva in mest za tiste bralce, ki jih tudi to bolj zanima.
Želim vam čim več užitkov med branjem!

Spreminjanje iz antičnega v srednjeveško mesto

V Evropi so se antične naselbine pojavljale že 800 let pred našim štetjem, ko je pri Grkih potekala kolonizacija, saj je bilo prebivalstvo v grških polisih že preveč na gosto naseljeno. Tako so se iz svoje matične dežele, Egejskih otokov in z obale Male Azije na veliko izseljevali in se nastanili na sredozemskih in ostalih obalah.

Tako so se Grki združili v več mest in s tem povzročili tudi mešanje kultur in tako vplivali na ne-grško prebivalstvo v bližini.

Tudi Rimljani so se med časi svojih osvajanj po Sredozemlju na veliko nastanili, saj so bili Rim in tudi drugi grški polisi le mestne državice in so se selili tudi v druga mesta. Tako so se stara slabo ali nenaseljena območja spremenila v velika in splošno znana mesta. Rimljani so se na vso moč trudili urbanizirati na novo naseljena območja, da bi jih spremenili v upravne enote.

Ta povsod enaka ureditev in ista kultura v mestih je državno zavest še okrepila. To je eden od skrivnosti rimskega imperija, da se je v taki razsežnosti tako dolgo tudi ohranilo, bilo je manj konfliktov med domačini in Rimljani, saj jih je povezoval skorajda isti način mišljenja in povsod enaka ureditev. Rimska mesta, t.i. castre so veliko izgubile na svojem prvotnem prebivalstvu in gospodarstvu, v srednjem veku pa so na novo naseljena območja dobila popolnoma nov pomen.

Na slovenskih tleh so se v srednjem veku ohranila pretežno obmorska mesta, pri nas istrska, ostala antična mesta v notranjosti celine so bila uničena. Naselbinska dediščina marsikaterega teh mest spada v čas pred prihodom slovenskih prednikov, torej približno okoli leta 600. Posamezna med njimi, kot npr. naselbino na koprskemu otočju, Izolo in Piran pa so ustanovili romanski begunci pred novimi slovanskimi, ki so prihajala. Področje istrskih mest je pred prihodom Slovanov spadalo v bizantinsko sfero, sredi osmega stoletja pa so območje osvojili Franki.

Na srednjeveške naselbine so veliko vplivali tudi sosedje, s katerimi so živeli. V Aziji so že imeli dobro razvita mesta in blagovno- denarno gospodarstvo, ki se je ponovno začelo razvijati. V bizantinskem cesarstvu so obstajala velika mesta s še toliko mogočnejšim mestnim prebivalstvom, na Kitajskem pa je centralizem in vpliven uradniški sloj precej pospešil razvoj proizvodnje.

Kar se tiče gospodarstva, so se istrska večja in manjša naselja ukvarjala večinoma s kmetijstvom(poljedelstvo, živinoreja, ribištvo). Na nekaterih območjih so se za lastne potrebe ukvarjali tudi z obrtjo in trgovino. Vendar se s področja družbe in uprave te naselbine niso precej razlikovale med seboj.

Zahodna istrska območja in ostala ozemlja nekdanjega rimskega cesarstva so bila takrat upravna in cerkvena središča(tak primer je Trst). Tudi v Pirenejih je bilo precej utrjenih cerkva, saj so se ljudje bali vdorov Arabcev. Prebivalci v zgornjem sloju so bili cerkveni dostojanstveniki, svetni glavarji in sodniki, za njimi so bili razni trgovci in obrtniki, pa tudi svobodnjaki, osvobojeni in sužnji.

Pri nas so torej mesta nastajala na dva načina: v notranjosti našega ozemlja, kjer so slovanska ljudstva antična mesta uničila ali jih pustila propadati, tako da so mesta nastajala čisto na novo, in v primorskih pokrajinah, kjer so se antična mesta vsaj delno ohranila. Ko je rimsko cesarstvo propadlo zaradi vdorov barbarov, so bili ljudje brez zaščite. Meščani in vaščani so za utrdbe dostikrat uporabljali stare stavbe; za obrambo so izkoristili nekatera kopališča, slavoloke in gledališča in jih dogradili po svoje ali pa znosili dober material drugam.

Ljudje so se že od nekdej zatekali pred vojno vihro na utrjene položaje. Tako so Vikingi v Birki na Švedskem obdali mesto z obzidjem in ga utrdili s stolpi. Na sredini so izkoristili skalni greben in na njem zgradili utrdbo.

Normani so v 10. stoletju dobili v fevd vojvodino, so jo začeli upravljati in varovati. Nametali so umetne griče in na njih postavljali stolpe, ki so zametki kasnejših donžonov. Griči so bili do 15 metrov visoki, premer je bil približno 30 metrov. Vsak grič je obkrožal do 3 metre globok in 4 metre širok jarek. Normanski vojvoda je dodelil stolp možu, ki mu je zaupal, on pa je moral nadzirati in braniti bližnjo okolico gričev. Tako se je začel razvijati obrambni sistem.

V gorskih deželah so gradbeniki izkoriščali naravne okoliščine. Izvotlili so si jame ali pa jih povečali in jih spremenili v prava podzemeljska mesta. Tudi ob vznožju strmih vzpetin so si

izvotlili jame, da bi imeli čim manj dela. Še danes jih opazimo v Švici, Nemčiji in Centralnem masivu.

Mesta splošno

V Evropi so mesta nastajala od 9. stoletja dalje, pri nas približno 300 let kasneje- torej od 12. stoletja naprej.

Osnovna definicija mestne naselbine je, da je to skupek domovanj in javnih prostorov, ki se ločijo po načinu preživljanja, večji potrebi po zaščiti in stilu življenja. Isto so mesta pomenila že takrat, a bolj zaradi potrebe po varnosti kot pa želje po družbi ali samo zaradi dobička.

Mesta so imela popolnoma drugačno funkcijo od podeželja. Podeželje je mestu pridelovalo hrano, meščani so kmetom ob priložnostih prodajali kakšne obrtne izdelke, čeprav so kmetje v tistih časih težili k temu, da bi bili čim bolj neodvisni od drugih prebivalcev in slojev, pa tudi denar v tedanjih časih ni bil pogost v rabi, a so se zadrževali v bližini mest in gradov zaradi potrebe po varnosti, še posebej pozneje, ko so v Evropo prihajali ropat Turki, da bi jih graščak obvaroval in jih do konca nevarnosti obdržal za debelim grajskim obzidjem.

V tistem času je bila trgovina zelo redka, še posebej iz drugih dežel, saj so bili meščani in graščak zelo zaščitniški do domačih trgovcev. Meščani so živeli pretežno od menjave blaga. Razni obrtniki so izdelovali izdelke za trg in blago nosili na tržnice. Na njih so večinoma prodajali blago domači trgovci, tujih zaradi konkurence niso podpirali. Kmalu je kot menjalno sredstvo začel prevladovati denar. Več izdelkov so prodali, več dohodka v denarju so imeli, in tudi raba le-tega se je precej povečala. Srednjeveška mesta so bila ravno na stopnji med blagovnim in denarnim gospodarstvom. Pozneje so meščani vplivali tudi na fevdalni sistem.

Le kdor je bil obrtnik ali trgovec in je v mestu živel za določen čas, je postal meščan- zato pravimo, da mestni zrak osvobaja. Vendar mednje ni spadalo kakršnokoli plemstvo, duhovništvo in tudi ne kmetje. Vsi meščani so bili svobodni, za razliko od večine kmetov, ki so bili svojemu fevdalnemu gospodarju podložni in od njega odvisni.

Čas nastanka in vzroki nastajanja mest

V zgodnjem srednjem veku je zemlja veljala za glavni vir preživljanja in je prevladovalo predvsem naturalno gospodarstvo. Povpraševanja po izdelkih je bilo malo, s tem tudi malo trgovcev. Menjava blaga je bila le občasna.

Poljedelska tehnika se je do časov križarskih vojn razvijala počasi, vendar je še vedno lahko omogočila hitrejše obdelovanje zemlje in več pridelka, s tem se je na manjšem območju lahko preživljalo tudi več ljudi. Vendar so z napredkom poljedelske tehnologije nastajale tudi večje razlike med prebivalci. Povečalo se je tudi število obrtnikov in trgovcev, ki se zaradi večanja povpraševanja po izdelkih lahko na določenih območjih ustalili in živeli od prihodka z manjšega območja. Ponavadi so se obrtniki in trgovci ustalili okoli gradov, ob sotočjih rek in bolj znanih trgovskih poteh. Ta območja so kmalu dobila ime mesta in trgi.

Zaradi osvajanja Arabcev se je trgovina na dolge razdalje malce zmanjšala, ponekod celo končala, toda v Evropi se na povpraševanju po blagu ni dosti poznalo. Zelo dobrodošli so bili trgovci s svilo in drugim razkošnim pisanim blagom, ki je bilo takrat moderno, tudi začimbe so bile povsod cenjene, saj je bil sladkor še v 15. stoletju redek gost na mizah bogatih. Glavna trgovska središča so bila ob v Jadranskem zalivu in severu Sredozemlja, najbolj znana mesta so bila Benetke, Genova in Piza. Na severu Evrope je bila trgovina malo

manj pestra, trgovali so predvsem s krznom. Vodilno vlogo so imeli Skandinavci, trgovina je precej prispevala tudi k razvoju mnogih mest v poznejši Rusiji.

Trgovska središča so bila povezana z najbolj pogostimi trgovskimi potmi. Največkrat si vodile čez prelaze, kjer si je bilo pot lažje zapomniti. Okoli leta 1000 so se trgovske poti na bolj oddaljenih območjih začela obnavljati in s tem večati tudi število trgovcev.

Največ so pri trgovini z vzhodnimi državami in mešanju kultur nehote prispevale križarske vojne od 11. stoletja dalje, tudi Mongoli, ki so varovali trgovske poti, so veliko prispevali k njenemu razvoju. Tako se na področju tehničnega razvoja uporabljajo nove tehnike predelave tkanin in rud, v uporabo pride tudi papir in razne ladijske tehnike. Kar se tiče področja poljedelstva, so v Evropo prinesli nove kulture: pomaranče, limone, melone in sladkorni trs. Na veliko se razvije znanje matematike in geografije, v uporabo pridejo bolj enostavne indijske številke. Poveča se zanimanje za luksuzne izdelke, ljudje želijo živeti še bolj razkošno in udobno. Več ljudi začne v hišah graditi kopalnice in bolj skrbeti za osebno higieno. Kmetje začnejo uporabljati plug in način triletnega kolobarjenja. Razvijejo se tudi razna imena trgovskih poti, predvsem »svilena pot« s Kitajske in dišavna pot, prav tako iz Azije. Iz Azije so prevažali predvsem luksuzne izdelke, kot so npr. čaj, svila, drage začimbe in dišave, tudi porcelan. Veliko vlogo sta imeli središči Aleksandrija in Benetke.

Zelo se poveča tudi denarno gospodarstvo in potreba po denarju, zato so iz Nigerije pretovorili veliko zlata za predelavo v zlatnike. Mesta so bila zelo povezana s podeželjem, predvsem zaradi lokalnih potreb.

Kmalu se pojavijo tudi razne trgovske zveze med mesti, ena bolj znanih je bila HANSA iz Nemčije s središčem v mestu Lübeck(bolj na podrobno kasneje).

Tako so se pozneje razvila tudi mesta z nad 70 000 prebivalci, najbolj znana so bila Rim, Benetke, Lübeck, Bizanc,...

Kako je mesto nastalo in kako je izgledalo?

Ker je mesta največkrat nastajala na znanih in dokaj pogosto obiskanih območjih, so graščaki začeli meščanom podeljevati razne privilegije in urejati odnose med različnimi sloji prebivalstva. Na določenih, posebno v primorskih območjih so meščani sami sprejemali pravo, imenovano statua.

Graščak, škof ali kralj, kdorkoli je živel na gradu, je meščanom nudil varstvo. Za varovanje sta si dala meščan in graščak posebno prisego, da je potem postal član prisežene skupnosti. Na začetku so se v to skupnost združevali le bogatejši meščani in mestni gospod, kasneje so vstop dovolili tudi ostalim, revnejšim prebivalcem, ki so želeli dobro mestu. Za razne obrambne naprave so bili odgovorni meščani sami. V nekaterih mestih je bilo tudi po več zidov zapored in po več stražnih stolpov. Povrhu so bili gradovi ponavadi zgrajeni še na kakih težko dostopnih mestih in ob sotočjih rek, tako da so imeli meščani in kmetje res zagotovljeno varnost.

Osrednji del mest je bil trg, kjer se je odvijalo poslovno življenje. Na trgu je stal tudi pranger(sramotilni steber) za tiste, ki so javni red kršili. V vsakem mestu je nujno moral biti tudi vodnjak. Pozneje so ustanovili tudi mestni svet, ki je bil namenjen urejanju mestnih zadev. Pri raznih sporih v mestu ali izven njega je imel odgovornost zemljiški gospod, težje primere je pa lahko prepuščal vrhovnemu gospodarju. Pozneje je sodne zadeve urejal mestni sodnik.

Gospodar je mestne pravice določal sam, večinoma v zvezi z gospodarstvom: trgovina, zadeve z dediščino in skladiščenje blaga. To obveznost so imeli trgovci, da za določeno vsoto in čas svoje blago najprej prodajajo domačemu prebivalstvu, preden ga začnejo prevažati

drugam. Večina mest v zahodni in srednji Evropi si je sčasoma pridobila le omejeno avtonomijo. V glavnem so mesta dobila le samoupravo, ki je veljala samo v okviru obzidanega mesta z najbližjimi njivami in travniki.

Zaradi rasti mest in razvoja trgovine so se začele fevdalne pokrajine povezovati. To so določali le vladarji, ki so hoteli popolno oblast nad ozemljem in so mesta ščitili pred njihovimi fevdalnimi seniorji, mesta pa vladarja podprla z blagom in denarjem.

Meščani in mestno življenje

Ljudje dolgo niso živeli, povprečna življenjska doba je bila le 35-40 let. Posebej zniževale so jo visoka smrtnost dojenčkov, ki so pogosto umirali, pogosto umiranje mladih mater, ki so umirale zaradi preslabega znanja o porodništvu in tudi kuga, ki je zahtevala velik davek.

V ozkih ulicah mest so se stiskale visoke hiše, pri bogatejših pokrite s kamnom, pri revnih meščanih pokrite s slamo in zgrajene iz lesa, zato so bili požari pogosti. Vendar ni bilo povsod pomanjkanje prostora- marsikje so imele hiše še dvorišča, celo male vrtičke. Tudi veliko njiv in gredic je bilo znotraj obzidja, da ne bi zmanjkalo hrane v primeru, če bi bil grad oblegan. Meščani so sami skrbeli za varnost, urejenost in čistočo. Po več družin je živelo v stanovanju z zelo majhnimi okni. Stiska pri prostoru je bila velika, saj so imeli ljudje veliko otrok. Zastekljenih oken še niso poznali, zato so namesto stekla uporabljali nategnjeno živalsko opno ali naoljen papir. Glavna soba je imela peč. V zgodnjem srednjem veku so ljudje in živali živeli v istem prostoru, saj hlevov še niso poznali, pozneje so se prostori ločili. Meščani so kuhali v kotlu nad ognjem. Pohištva je bilo malo, ponavadi le skrinja za shranjevanje bolj dragocenih stvari, na isti postelji pa je ponavadi spalo po več otrok hkrati. Ljudje so spali goli, nosili so le nočno čepico. Uporabljali so tudi mize in klopi, a je bilo pohištva še celo na gradovih dokaj malo.

Večina hiš je imela stranišča zunaj, bogatejša znotraj hiše. »Stranišča na štrbunk« so bila v nadzidkih, ponavadi nad reko, vendar ne nad ulico.

Delovni dan se je ponavadi začel približno ob petih, končal ob osmih zvečer, vendar je bil odvisen od letnega časa. Ponavadi so k delu in domov klicali cerkveni zvonovi. Ure so bile vgrajene v zvonike ali večje mestne hiše, pozneje so uporabljali tudi ure na pero.

Vendar meščani niso vedno samo delali. Na leto je bilo namreč preko sto prazničnih dni. Ob takih priložnostih so na gostijah dobro jedli, pili, tudi igre na srečo jim niso bile tuje. Kockanje je bilo sicer dovoljeno samo na semanje dni, a so v krčmah velikokrat izzivali srečo. Čeprav si predstavljamo ljudi v srednjem veku neverjetno pobožne, so poznali tudi javne hiše. Za gostilničarje so veljala posebna pravila: morali so se držati dobre mere. Gostje so se morali v gostilnah primerno vesti. Ponočevanje v lokalih ni bilo dovoljeno. Meščani so se družili tudi na javnih kopališčih.

Hrana meščanov je bila preprosta in dokaj enolična. Sestavljena je bila iz raznih žitaric, kislega zelja, rib, zelenjave in žitaric. Meso so redko jedli, novejši raziskave kažejo, da so meso še na gradovih meso jedli le vsaki drugi dan. Za sladilo so uporabljali med, za zabelo pa sir. Pri jedi so uporabljali žlice in nože, vilic do 12. stoletja še niso poznali. Pili so medico, pivo ob redkih priložnostih tudi vino. Jedli so trikrat dnevno: najprej zjutraj, potem velik obrok pred dvanajsto in močno večerjo.

Sol so morali kupovati, začimbe so bile zelo drage in zelo dragocene še za najpremožnejše meščane.

Meščanska oblačila so bila zelo različna; odvisna so bila od tega, kako bogat je kdo bil, a so vsi radi nosili tista, ki so bila v določenem obdobju moderna, saj so že takrat bili ljudje zelo občutljivi na modne spremembe. Način oblačenja je omejeval tudi zakon- meščana in

meščanko se je moralo prepoznati že po zunanjem izgledu. Tako so bila meščanom prepovedana določena krzna, vrste blaga in celo debelina zlatega roba oblačil.

Najbolj preprosti meščani so se umivali enkrat na mesec, drugi so uporabljali vse vrste zelišč za prekritje telesnega vonja. Umivali so se z vodo iz vodnjaka ali žganjem. Pod pazduho so se umivali z vinom, kamor so bila namakana zelišča. Preprečevanje potenja je veljalo za nezdravo. Zobe so si umivali z mešanico vina in vode, drgnili so si jih s prahom za zobe (zdrobljeni kremenov pesek, sipina kost, rdeče korale, nageljnovi žbice, rožno olje in muškadni orešek). Zadah so preprečevali z grizljanjem limonine lupine, nageljnove žbice ali cimetove skorje. Le izredno bogati so si dali vdelati umetne zobe na prazna mesta. Ženske so imele zelo dolge lase, v kitah so jim segali največkrat do kolen. Če so se jim zdeli lasje prekratki, so dodale umetne. Las si niso umivale, ampak jih samo česale. Na 3 mesece so vanje vtirale prašek iz škroba, pomarančnih cvetov, lovora in jih potem skrtačile. Ljudje so uši preganjali s prekuhano mešanico česna, zelišč, volovske krvi in kisa. Kopali so se v čebrih, a so večinoma zahajali v javna kopališča.

Zaradi pomanjkljive higiene se je veliko ljudi že od otroštva spopadalo z ušmi, glistami in bolhami. Veliko je bilo tudi gobavcev. Svoj prihod so naznanjali z ragljo, ki so jo morali vedno nositi s seboj. Kogar je napadla ta bolezen, mu je počasi začelo odmirati tkivo, pozneje je prišla tudi pohabljenost in smrt.

Nenazadnje je Evropejce zadela še kuga, ki je zahtevala neizmerno velik davek, saj včasih še niso znali zdraviti takih bolezni. V 14. stoletju je pomrla skoraj polovica celotne evropske populacije. Po opisih naj bi kužni bolnik najprej dobil vročino, potem se mu po telesu pojavijo temne lise, na katerih zrastejo gnojne bule. Redko kateri preživijo. Kuga je precej vplivala tudi na gospodarstvo.

Pogled na življenje posameznika

Otroci so bili rojeni doma s pomočjo babice, ki jih je takoj po porodu umila v zeliščnem vinu, jih namazala z mastjo in jih tesno klasasto povila, da se niso mogli več premikati, in jih take položila v zibko. Otroci so bili dojeni. Če mati ni imela mleka, je najela dojiljo. Ko so otroka odvajali dojenja, so ga delno hranili še z močnikom iz pšenične moke, kravjim mlekom in koščkom stopljenega masla. Po opravljenem odvajanju so otroku vsako jutro dali sladkano ali razredčeno pivo ali vino. Še posebej fante so morali kmalu navaditi na alkoholne pijače in nenavadne jedi, preden bi jih poslali na tuje, da se ne bi prehitro opijanili in bi bili vajeni jesti vse. Včasih so bili mišljenja, da se je otrok brez vzgoje nagibal bolj k slabemu kot poštenemu in delavnemu načinu življenja, zato ga je bilo treba pravočasno zlomiti njegovo voljo in pregnati iz njega vso nadlogo, preden bi se razrasla v bolezen. Treba ga je bilo privaditi k ponižnosti in bogaboječnosti.

Vloga žensk in moških se je precej razlikovala - oba so že zgodaj začeli privajati na bodoči poklic, ki se je glede na spol zelo razlikoval. Fant, ki bo postal trgovec, se mora utrjevati s plavanjem, jahanjem, hrabrostjo in biti navajen na kakršno koli hrano, saj so se šli v svet učiti že z osmimi leti. S šestim letom so začeli hoditi v šolo.

Deklice so večinoma ostale doma. Učile so se kuhati, biti so morale dobre pri raznih ročnih delih, morale so vrtnariti in se učiti vzgoje otrok. Njihovo izobraževanje je bilo manj kvalitetno in je temu primerno tudi manj časa trajalo kot pri fantih.

Oba spola naj bi se učila pisanja in lepega vedenja. Posebno veliko vlogo pri vzgoji in načinu življenja je imela krščanska vera, ki je ljudi učila mogočnosti Boga, naj bodo ponižni in poslušni. Njihov moto je bil: »Slabše ko se ti godi na Zemlji, toliko bolj poplačan boš v nebesih in boš prej tja prišel.« Cerkev jih je spremljala skozi vse življenje in od njih so se učili raznih dogem in morale. Ljudje so proti koncu srednjega veka tako ponižno ubogali Cerkev, da si je pozneje lahko privoščila celo odpustke in se ni nihče upiral ali pritoževal.

Poslovni duh meščanov je vplival tudi na sklepanje porok. Starši so svojim trikom izbirali ženine ali neveste glede na ugled, premoženje in starost.

Gospodarstvo mest

Razmah trgovine v zgodnjem srednjem veku je poizvedel vzorec menjave, v katerem je bil najbolj pomemben izvozni izdelek Evrope sukno, njeno najbolj pomembno uvozno blago pa svila in začimbe, ki so prišle iz Orienta prek Italije, ter krzno, vosek in med, ki so prišli iz Baltika.

Gent, Brugge in Ypres v Flandriji ter Firenze v Toskani so bila središča suknerske obrti. Benetke, Pisa in Genova v Italiji ter Lübeck in Gdansk v vzhodni Nemčiji so bile velike uvozne luke; mesta ob Renu in Brugge blizu njegovega ustja pa so cvetela po zaslugi prometa, ki je tekkel po reki na sever in jug. V vseh teh mestih je potreba po nadzoru in uravnavanju lastnih porajala zadeve po določeni stopnji notranje samouprave, ki si jo je večina njih priborila v dvanajstem stoletju. Voditelji borbe za svobodo in njihovi nasledniki so postali guvernerji teh mest, tako imenovani dedni mestni patriciat.

Najbolj znani panogi v mestu sta bili mestna obrt in trgovina, saj se je s tem preživljalo skoraj celotno mestno prebivalstvo. Ob morju sta na gospodarstvo vplivala bližina morja in agrarni okoliš, ki je po starejši mestni tradiciji spadal k ožji mestni naselbini. Prvi vpliven dejavnik je omogočal ribolov, solinarstvo in pomorstvo, drugi dejavnik pa poljedelstvo, živinorejo in podeželsko obrt, ki sicer niso spadali v sklop značilnih mestnih gospodarskih strok. Pojavlja se mišljenje, po katerem naj bi določene dejavnosti opravljali pripadniki določene družbene skupine. Tako naj bi bili obrt in trgovina kot častno in dostojanstveno delo dovoljeni le meščanom, za kmete in plemstvo je bilo nemoralno in ponižujoče, vendar še zdaleč ni pomenilo, da takih ljudi ni bilo.

Mesta so dobro obvladovala nadzor in urejala gospodarske dejavnosti le na področjih notranjosti mesta.

Kot meščani so veljali le obrtniki in trgovci. Duhovniki in plemstvo niso bili podrejeni mestnemu sodstvu in upravi. Tudi Židje so bili že od nekdaj štet kot skupina zase, a vsaj svobodni. Ker so se večinoma ukvarjali s trgovino tako, da so potovali po tujih deželah in blago prodajali tam, so zelo obogateli in so se meščani pri njih zelo pogostokrat zadolževali in jih zato sovražili še bolj- zavidali so jim njihovo uspešnost in jim večkrat iz »upravičenih razlogov« pobraли vse imetje, če jih niso več prenašali.

Za tista mesta, katerih blaginja je bila prvenstveno trgovske narave, je obstajala nevarnost konkurence tekmecev na tržiščih, kjer so kupovali njihovi trgovci. V primeru Benetk in Genove je to vodilo k brezobzirnemu tekmovanju in dokupovanju vseh zalog na vzhodu s pomočjo ugodnih sporazumov s tamkajšnjimi krajevnimi oblastmi, pa tudi k nizu dolgih trgovinskih vojn, ki sta jih bojevala na Levantu na Egejskem morju in ki so trajale še vse štirinajsto stoletje. V času končnega zmagooslavja Benetk v 15. stoletju ni bilo več nobenega prostora za kakšnega tekmece; vojne tatarskega cesarja Timurlenka in otomanskih Turkov v 14. stoletju so prekrižale pot dotoku blaga, po katerem so povpraševali italijanski trgovci, na levantinska tržišča. Tudi nemška mesta, ki so cvetela po zaslugi baltiške trgovine, so se morala v taistem obdobju soočiti z enakim problemom konkurence. Vendar pa so našla manj razdiralno in nasilno sredstvo za premagovanje svojih težav v medsebojnem povezovanju, ki je izključevalo vse zunanje tekmece.

Najbolj tehten in nazoren primer tega je bila hanzeatska zveza, katere članice so si dejansko prilastile monopol nad trgovino po Baltiku in Severnem morju. Meščani Lübecka so si že v dvanajstem stoletju priborili privilegije na tržiščih, kamor so potovali: v Londonu, Novogorodu in Bruggeju. S puščanjem drugih mest k deležu ter svojih privilegijev- pod

pogojem, da sodelujejo z njimi, bi tako skupaj izključili vse zunanje tekmece- je počasi nastala mogočna zveza, imenovana Hansa, ki imela sčasoma v skupnosti tudi preko 70 mest. Slaniki so bili glavna jed na jedilniku katoliške Evrope in hanzeatski nadzor nad ribjim lovišči je bil eden glavnih virov njihove moči in blaginje. Hansa je imela v lasti najpomembnejša lovišča rib v Baltiku. Izselitev sledov iz zaliva v zgodnjem petnajstem stoletju je bil eden izmed glavnih razlogov za njihov poznejši propad.

Cilj Hanse in renskih zvez je bila zaščita in pospeševanje menjave. V velikih proizvodnih središčih je bilo čutiti vpliv združenj na malce drugačen način, namreč bolj v notranji organizaciji mestnega življenja kot pa v zunanji politiki. Vseeno pa je bil namen obrtniških cehov(združenj obrtnikov) v svojem bistvu isti kot namen mestnih zvez- izključiti konkurenco. Rokodelski ceh je bil združenje obrtniških mojstrov danega mesta, recimo nožarjev, galanteristov ali suknarjev, ki so se povezovali, da bi nadzorovali cene, mezde in merila ter pogoje prodaje svojih izdelkov in si prilastili monopol nad njihovo izdelavo. Ceh je bil neodvisna združba s svojo lastno hierarhijo uradnikov, sistemom izobraževanja in vaještva ter skupnimi skladi. Iz teh so poravnavali stroške za upravo in za vzdrževanje prostorov, kjer so se člani ceha sestajali, te pomagali pri plačilu takih meščanskih ugodnosti, kot so bolnišnice in cerkve, da bi obvarovali tako duševno kot telesno zdravje vseh, ki so bili zaposleni v obrti. V mnogih mestih so postali cehi tako bogati in mogočni, da je bilo članstvo v njih bistveni pogoj sodelovanja v občinski vladi.

Cehi so vzpodbujali in ščitili patricijsko vlado. Ceh je deloval po družinskem načelu: pravico do vstopa so imeli le otroci člana, drugi pa so se lahko vključili vanj le, če so lahko našli mojstra, ki jih je vzel v uk; pri vsej množici bratrancev in daljnih sorodnikov je imel seveda kdo od zunaj za to le majhne možnosti. Za delavca je bilo skorajda nemogoče, da bi se povzpел v aristokracijo, saj ga je- ker je pač deloma nastala tudi zato, da z uravnavanjem mezd zaščiti svoje člane pred konkurenco- na trgu delovne sile brez pomislekov izključevala . Te okoliščine so šle na roko zatiranju rokodelcev, posebej kadar se je pogosto dogajalo kot posledica kuge ali lakote; takrat so lahko organizacije teh delodajalcev pomagale preprečevati vzpon mezd med spricho pomanjkanja delovne sile. Da bi izboljšali svoj položaj, so delavci zato posnemali svoje gospodarje in sestavili združenja za vzdrževanje visokih mezd in izboljšanje delovnih pogojev. To je pomenilo grožnjo cehovskemu nadzoru, ki je njegovim člani nikakor niso nameravali dopustiti, svoj vpliv v mestni vladi so nenehoma izkoriščali tako, da so z zakonom prepovedovali vsa združenja delavcev. Tako je nuja ponavadi vodila k preoblikovanju takšnih združenj, pogostokrat z izgovorom, kot npr. iz verskih namenov. Če so bili rokodelci prevečkrat onemogočeni, je njihovo nezadovoljstvo izbruhnilo v silovitih družbenih uporih.

Domači trgovci so v strahu pred konkurenco tujim in ne-mestnim trgovcem pripravljali veliko nevšečnosti: prepovedali so trgovino na drobno, omejevali so dneve trgovanja, imeli so skladiščno pravo, ljudje, ki so želeli v določenem mestu prodajati svoje izdelke, so morali za določen čas živeti v tistem mestu. Nenazadnje so tujim trgovcem in obrtnikom še predpisali obvezne poti, na katerih so morali plačati veliko pristojbin(mostnina, itd.).

Toda kljub večnim prizadevanjem jim ni uspelo ustaviti obrti na podeželju in šušmarstva. Obrtniki, ki so prevladovali v mestih, so imeli pomembno vlogo. Z naraščanjem povpraševanja je naraščalo tudi število cehov in specializacija obrti. Cehi so urejali popolnoma vse, tudi življenje posameznika so načrtovali do potankosti. Več ko je bilo bogatejših cehov, bolj so se upirali plemstvu. Tako so na koncu izjemno premožne Benetke postale celo država.

Črna smrt ali kuga v štirinajstem stoletju je bila le eden izmed dejavnikov, katerih učinek je sčasoma povzročil splošni upad kmetijskega razcveta, ponekod pa povzročil pravo osiromašenje podeželja. V Franciji in Italiji je opustošenje, ki so ga pustile za sabo nenehne vojne, igralo v tem procesu morda še večjo vlogo kot kuga, pa tudi velike evropske lakote v

letih 1316 in 1317 so zapustile trajno sled. Še pred tem pa je videti znamenja, da je rast kmečkega prebivalstva marsikje dosegla svojo mejo in začela upadati- toda vpliv črne smrti je bil vendarle veliko bolj dramatičen kot karkoli drugega. To je bila bubonska kuga, ki so jo prenašale podgane in se je verjetno začela na Kitajskem. Po trinajstih letih je že razsajala po Siciliji in kmalu dosegla še Francijo, Španijo, Anglijo in Nemčijo. V nekaterih deželah so dobesedno izginile cele vasi, drugod pa so mnogi prebivalci pred njo uspeli pobegniti.

Gospodarske posledice so bile zelo hude: primanjkovalo je delavcev, cene so bile visoke, zaradi pomanjkanja najemnikov, ki bi bili pripravljeni prevzeti opustele zakupe, se najemnine niso izplačevale. Kronist Henry Knighton je na svojih opažanjih zapisal: »Tako zelo je primanjkovalo delavcev, da ste lahko videli ženske in celo majhne otroke za plugom in na čelu tovornih vozov.«- ponekod je bilo pomanjkanje že tako hudo, da so žene in otroci opravljali delo mož in živali. Mnogi so pripisovali bolezen bolj ali manj nadnaravnim vzrokom, kot na primer vplivu kometa, ki se je pojavil na nebu leta 1345. Histerija slabo poučenih se je kazala v takšnih gibanjih, kot so bili porenski bičarji, ki so hodili skozi mesta med plesom in bičanjem samih sebe in pozivali ljudi h kesanju, kot tudi v gibanjih pokolov Židov.

V Franciji in Angliji so bili kraljevi odloki o delu, cenah in mezdah takoj izdani. Njihov namen je bil kar se da dobro zadržati cene, ki so bliskovito poskočile, na njihovo raven pred kugo, in da odvrnejo ljudi od tega, da v lovu za boljšim plačilom zapuščali svoje delo, vendar ni bilo uspeha. Tako so poslanci in vitezi z grofij pritiskali na kralja, naj zniža mezde za delavce. To je kmalu postal najpomembnejši vzrok družbenih nemirov. V angleških grofijah je prišlo do več zmed na zasedanjih sodišč, sklicanih zaradi uveljavitve zakona o delavcih leta 1351. Kmalu je v Franciji in Angliji prišlo tudi do kmečkih uporov – v Franciji »žakerija«, v Angliji pa vstaja londonskih rokodelcev in kmetov iz južnih in vzhodnih grofij. Po zadušenih uporih so kmetje imeli po novem zemljo najeli in plačevali najemnino- za razliko od prej, ko so jo obdelovali zase in opravljali tlako ter dajali dajatve za zemljiškega gospoda. Prepad med revnimi in bogatimi se je le še večal- zemljiškim gospodom se je življenjski standard povečal, s tem pa tudi želja po kupovanju še bolj luksuznih izdelkov in tudi večja potreba po prihodku. Pobiralci davkov so postajali vse bolj neusmiljeni, kmetje so se vse bolj upirali, ker je bil marsikje pritisk nanje prevelik.

Vendar ni povsem povsod vladal tak nečloveški odnos do revnejših. Karel Valois je svoje tlačane osvobodil. Ob približno istem času so osvobodili tudi tlačane s francoskih posesti v Languedocu. Seveda kmetje zatem niso bili svobodni, vendar pa je to pomenilo, da pogoje njihovega običajnega zakupa zdaj ščiti postava. Tudi v Angliji so začela kraljeva javna sodišča nuditi zaščito graščinskim zakupom.

To so sicer zelo skromni ukrepi, toda vendarle začetki nečesa zelo pomembnega: posredovanja vlade pri zaščiti družbeno in gospodarsko nemočnih.

Zaključek

Upam, da vam je bilo branje moje seminarske naloge zanimivo, predvsem pa to, da vas je kaj naučilo. Nekateri stvari preprosto ostanejo, tako kot je npr. sovražstvo do Židov, neenakost med ljudmi in še mnogi drugi problemi družbe, pa naj še tako močno zatrujemo, da smo zelo drugačni od srednjeveških meščanov. Med seboj smo si različni le v razvoju gospodarstva in drugih malenkosti, ampak če hočemo odpraviti še druge večne probleme, kot je prostitucija in sovražstvo, moramo gledati v zgodovino in si z izkušnjami iz preteklosti pomagati v prihodnosti. Ne smemo gojiti sovražstva do ljudi, ki jim gre bolje od večine nas, in jim uničevati tisto, kar nam ni uspelo, ampak jih podpirati in prevzgojiti tistega, ki nam dela

škodo, ne ga pa uničiti, kot so ljudje pozneje na veliko začeli zažigati čaravnice, ki od samega začetka sploh krive niso bile, in kazali s prstom za morilcem, ki ga je njihova družba sama ustvarila. Ne smejmo se drugačnim od nas, ker imajo marsikateri lahko veliko več znanja od nas, pa za njimi tako nazadujemo, da jih ne razumemo, »in jih je treba uničiti«, ampak jim prisluhnimo.

Skupaj moramo stremeti k boljšemu jutri in stopiti že enkrat iz večnega kroga težav naše družbe, ki se pojavlja v nedogled.

Upam, da ste tudi vi istega mnenja in se prav tako trudite za srečo vseh. Pa hvala za pozornost in podporo!

Viri

- Maurice Keen: Srednjeveška Evropa
- Philippe Brochard: V zavetju srednjeveških gradov
- Vilma Brodnik, Robert Jernejčič, Zoran Radonjič,...:Zgodovina 1
- Mitchell Beazley: Zgodovina 1 (The joy of knowledge)
- <http://www.svarog.org>

